

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

K. Ahmadjonov, I. Yakubov

AUDIT ASOSLARI

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Oliy o'quv yurtlariga ilmiy-uslubiy va o'quv-uslubiy birlashmalari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi kengashi tomonidan buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishidagi o'liy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik sifatida tavsiya etilgan

Toshkent
«IQTISOD-MOLIYA»
2010

Taqrizchilar: **J.A. Qo'chqorov** – O'zbekiston Respublikasi Moliya vaziri o'rinbosari; iqtisod fanlari nomzodi, dotsent;
E.F. Gadoyev – O'zbekiston Respublikasi Soliq akademiyasining rektori, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent;
T.I. Jo'rayev – iqtisod fanlari nomzodi, dotsent

Ahmadjonov K.B.

A49 **Audit asoslari.** Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishidagi oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darlik / **K.B. Ahmadjonov, I.I. Yakubov;** O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. – T.: 2010, - 288 b.

Iqtisod fanlari doktori, prof. **B.Yu. Xodiyev** umumiy tahriri ostida

Iqtisodiyotni erkinlashtirish va Respublikamizda bozor iqtisodiyoti asoslarini mustahkamlashga yo'naltirilgan islohotlarni chuqurlashtirish sharoitida bank-moliya tizimining barqarorligini ta'minlovchi audit xizmati muhim ahamiyat kasb etadi.

Darslikda auditorlik faoliyatining tarixiy va zamonaviy rivojlanish bosqichlarini o'rgangan holda muhim o'zgarishlar, o'ziga xos qirralar, ularning sabablarini auditorlik faoliyatining zamonaviy talablaridan kelib chiqqan holda bayon etilgan. Darslikda auditorlik faoliyatining rivojlangan g'arb davlatlaridagi nazariy va amaliy jihatlariga ham keng e'tibor qaratilganligi, milliy va xorijiy audit amaliyotidagi o'ziga xos farqli qirralar bayon etilganligi mazkur darslikning zamonaviylik talablariga javob berishidan darak beradi.

Darslik oliy o'quv yurtlarining iqtisodiyot va boshqa ta'lim yo'nalishlari talabalari, magistrantlari, kollej talabalari, shuningdek, professor-o'qituvchilar va audit nazariyasi bilan shug'ullanayotgan mutaxassislar uchun mo'ljallangan.

BBK 65.053я73

Barcha mualliflik huquqlari himoyalangan. Mualliflarning oldindan yozma rozilgisiz ushbu darslikning biror bo'limi qayta chiqarilishi, nusxa olish, elektron va mexanik qayta ishlash orqali saqlanishi yoki tarqatilishi qat'iy ta'qiqlanadi.

yr 2016

KIRISH

Iqtisodiyotni erkinlashtirish va respublikamizda bozor iqtisodiyoti asoslarini mustahkamlashga yo'naltirilgan islohotlarni chuqurlashtirish sharoitida bank-moliya tizimi va xususiy tadbirkorlik sektori barqarorligini ta'minlovchi audit tizimi muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, mustaqil xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini samaradorlik va unumdorlik ko'rsatkichlariga asosan baholash, korxonalar boshqaruv va moliyaviy faoliyati bilan bog'liq muammoli masalalar yuzasidan asosli tavsiya hamda yo'nalish berishda zamonaviy mustaqil auditning xizmati beqiyos. Bu esa milliy iqtisodiyotning xususiy sektori rivojida, shu jumladan, xususiy tadbirkorlik va moliyaviy munosabatlarni qo'llab-quvvatlash hamda mustahkamlashda katta ahamiyatga ega.

Auditorlik faoliyatining milliy iqtisodiyotda tutgan muhim o'rnini inobatga olib, mustaqillik yillarida respublikamizda tashqi auditorlik faoliyati tizimini yanada takomillashtirish va rivojlantirishga katta e'tibor qaratib kelinmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi 17. 04. 2006-yil PQ-325-sonli qaroriga asosan auditorlik sohasida faoliyat yuritayotgan yuridik shaxslar uch yil muddatga daromad (foyda) solig'i va yagona soliq to'lovi to'lashdan ozod etildi¹ hamda «O'zbekiston Respublikasida 2010 yilgacha bo'lgan davrda xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirishga oid qo'shimcha chora – tadbirlar to'g'risida» gi 21.05.2007-yil PQ-640-sonli qarorlariga asosan mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun belgilangan soliq imtiyozlariga amal qilish muddati 2010-yilning 31-dekabriga qadar uzaytirildi.²

Mustaqillik yillari davomida auditorlik faoliyati rivojiga alohida e'tibor berilmoqda. Bu sohada faoliyat yuritayotgan tashkilotlarga hamda auditorlik faoliyati nazariy asoslarini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borayotgan olim-tadqiqotchilarga keng imkoniyatlar yaratilmoqda.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi 2006-yil 17.04. PQ-325-sonli qarori;

² «O'zbekiston Respublikasida 2010-yilgacha bo'lgan davrda xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» gi 2007-yil 21.05. PQ – 640-sonli qarori;

Ammo hozirgi kunda respublikamizda milliy auditorlik faoliyatini zamonaviy moliya bozori talablariga mos ravishda rivojlantirishga berilayotgan katta e'tiborga qaramasdan, milliy audit tizimining amaliy va metodologik asoslari borasida o'z echimini kutayotgan bir qator masalalar ham mavjud. Bu muammolarga alohida to'xtalib o'tar ekan, Prezident I. A. Karimov «...avj olib borayotgan global moliyaviy inqiroz jahon moliya-bank tizimida jiddiy nuqsonlar mavjudligi va ushbu tizimni tubdan isloh qilish kerakligini ko'rsatadi. Ayni vaqtda bu inqiroz asosan o'z korporativ manfaatlarini ko'zlab ish yuritib kelgan, kredit va qimmatli qog'ozlar bozorlarida turli spekulyativ amaliyotlarga berilib ketgan banklar faoliyati ustidan yetarli darajada nazorat yo'qligini ham tasdiqlaydi.»¹ - deya ta'kidlab o'tdilar.

Bu esa moliya tizimining boshqa tarmoqlari kabi audit tizimida ham auditorlik faoliyatining kelgusi rivojiga qaratilgan va xalqaro talablardan kelib chiqqan holda keng qamrovli chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab etadi. Shu o'rinda muhtaram o'quvchi e'tiboriga taqdim etilayotgan mazkur darslik yuqorida ta'kidlangan dolzarblikdan kelib chiqqan holda nashrga ilk bor tayyorlangan. Mazkur darslikda auditorlik faoliyatining tarixiy va zamonaviy rivojlanish tendensiyalari o'rganilgan holda, muhim o'zgarishlar, o'ziga xos qirralar, ularning sabablari auditorlik faoliyatining zamonaviy talablaridan kelib chiqqan holda bayon etilgan.

Ushbu darslik 14 bobdan iborat bo'lib, unda auditorlik faoliyatining tashkiliy-huquqiy hamda ilmiy – uslubiy asoslari batafsil bayon etilgan. Har bir bob yakunida o'rganilgan mavzuga doir nazorat savollari va atamalar ro'yxati keltirilgan hamda mavzuning muhim va amaliy qirralari jadval va chizma ko'rinishida tasvirlangan. Shuningdek, darslikni tayyorlashda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda, har bir mavzu talabani quyidagi bosqichli tartibda bilim olishi uchun moslashtirilgan:

Pedagogik texnologiyalar monitoringi: (pirovard natija).²

I bosqich	O'rganish	Esda saqlash
II bosqich	Tushunib yetish	O'zlashtirganini isbot eta bilish
III bosqich	Tahlil eta bilish	Qiyoslash, xulosa chiqarish, o'zaro bog'lash
IV bosqich	Tatbiq eta bilish	Qoida-qonunni anglash va qo'llash
V bosqich	Sintez	Axborotni ijodiy qayta ishlay olish
VI bosqich	Baho olish	Yangi bilimga o'tish

¹ I. Karimov «Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bar-taraf etishning yo'llari va choralari», Toshkent.: «O'zbekiston», 2009-y, 4-bet.

² B.Yu. Xodiyev va boshqalar - «Yangi pedagogik texnologiyalar» – T.: 2007, 48-bet.